

SAŽETAK RODNE ANALIZE ODGOVORA NA COVID-19 U REPUBLICI SRBIJI

Pre i nakon proglašenja vanrednog stanja, Vlada Republike Srbije donela je niz mera kao odgovor na epidemiju. Neke od ovih mera su epidemiološke, dok su druge ekonomske i socijalne, donete sa ciljem smanjenja negativnih efekata epidemije i epidemioloških mera.

Rodna analiza donetih mera uključila je: pravni okvir upravljanja epidemijom i proglašenja vanrednog stanja; sagledavanje položaja osetljivih grupa i mera koje su donete, kao usluga socijalne zaštite koje su bile dostupne, koje su nedostajale i posledica koje su izmene imale na žene i muškarce; položaj žena koje su izložene rodno zasnovanom nasilju i nasilju u porodici i oblici zaštite koji su im bili dostupni; ekonomske posledice vanrednog stanja i epidemije, kao i ekonomske mere koje su donete ili su najavljene;

informisanje građana i građanki sa stanovišta dostupnosti informacija, položaja novinara i novinarki i slobode medija i zastupljenosti rodnih stereotipa u medijima.

Mere koje su donete sagledavane su sa stanovišta mogućih efekata na rodnu ravnopravnost, od rodno negativnih do rodno transformativnih mera.

U drugom delu analize predstavljeni su empirijski podaci iz kvalitativnog istraživanja na osnovu dubinskih intervjua sa 84 sagovornice: ženama starijim od 65 godina, preduzetnicama, Romkinjama i ženama sa invaliditetom, kao ilustracije i svedočanstva svakodnevice na mikronivou iz kojih su izvedeni zaključci sa preporukama o merama koje su bile najkorisnije i onima koje su nedostajale.

Prikupljeni empirijski podaci ukazuju na ključne aspekte odgovora na epidemiju iz rodne perspektive:

- ➔ *Proglašenje vanrednog stanja* sporno je sa ustavno-pravnog stanovišta. Sporan je pravni osnov za proglašenje vanrednog stanja. Vanredno stanje je proglašeno pozivom na Ustav i „javnu opasnost ugrožava opstanak države ili građana“, umesto na zakone koji regulišu „zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti“. Odluka o proglašenju doneta je pet dana pre nego što je proglašena epidemija od zarazne bolesti COVID-19. Sporno je zašto je Narodna skupština izuzeta iz odlučivanja o proglašenju vanrednog stanja i merama koje se preduzimaju u vreme vanrednog stanja, zašto se Narodna skupština nije sastala iako nisu postojale bilo kakve prepreke za to, a Ustav izričito nalaže da se u slučaju proglašenja vanrednog stanja ona obavezno sastaje bez poziva. Predlog za proglašenje vanrednog stanja nije podneo ovlašćeni predlagač. Odluka o proglašenju vanrednog stanja kao i Odluka o ukidanju vanrednog stanja ne sadrže nikakvo obrazloženje. Odluka o proglašenju vanrednog stanja kao ni uredbe Vlade o merama za vreme vanrednog stanja nisu podnete na ratifikaciju Narodnoj skupštini u roku od 48 časova kako je propisano Ustavom i dr.
- ➔ *Ocena propisa o merama preduzetim u vreme vanrednog stanja*: Propisi nisu rodno senzitivni. Retke su mere koje se odnose na ranjive grupe. Neke su usvojene naknadno na inicijativu organizacija civilnog društva (OCD), a po preporukama Zaštitnika građana i Poverenika za zaštitu ravnopravnosti. Velika frekvencija izmena propisa ugrožava pravnu sigurnost. Građanke i građani se u tome ne snalaze i nemaju potrebne informacije o svojim pravima i ograničenjima prava. U propisima su postojale brojne pravne praznine koje su se odnosile upravo na ranjive kategorije građana i građanki čije potrebe donosioci mera nisu imali u vidu i uzimali u obzir prilikom propisivanja mera, pa su propisi naknadno dopunjavani

odmah po usvajanju. Nekoliko odluka bilo je ishitreno, a odlučivanje o ograničenju ljudskih prava brzopleto, pa su nakon samo dan ili dva stavljene van snage. Ograničenja ljudskih prava (npr. sloboda kretanja) nisu regulisana odgovarajućim propisom, a donosioci propisa postupali su izvan svojih ustavih i zakonskih ovlašćenja; ograničenja nekih ljudskih prava među kojima su i apsolutno zaštićena prava (npr. pravo na pravično suđenje) regulisana su naknadno tek nakon primene mera (retroaktivno delovanje propisa). U regulisanju, primeni mera i sankcionisanju njihovog kršenja primetan je nejednak tretman građana/građanki i diskriminacija s obzirom na neka njihova lična svojstva.

- ➔ Nedostaju ili su doneti pre više godina strateški dokumenti (strategije i akcioni planovi) o postupanju u okolnostima pandemija ili epidemija kao i o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti. Akcioni planovi i strategije za vanredne situacije trebalo bi da budu rodno osetljivi, kao i da sadrže mere za osobe sa različitim vrstama invaliditeta.
- ➔ Informisanje o merama koje usvajaju organi lokalne vlasti je neujednačeno posebno u manjim jedinicama lokalne samouprave i selima. Upućivanje na informisanje na sajtovima za mnoge građanke i građane, posebno za starije osobe, nije dovoljno jer im internet nije dostupan, nemaju računar, ne umeju da ga koriste i sl.
- ➔ Informisanje o epidemiji i merama obeležilo je ograničavanje sloboda medija, hapšenje novinarke, primeri mizoginije i rodnih stereotipa u medijskom prostoru, na koje nije bilo dovoljno zvaničnih reakcija. Potrebno je razviti planove komunikacije i uključivanje zajednice u odgovor na epidemiju, na lokalnom nivou, koji bi obuhvatili i mere za uključivanje osetljivih grupa.
- ➔ Sve podatke, o broju zaraženih, preminulih, hospitalizovanih, oporavljenih, potrebno je prikupljati, obrađivati i saopštavati razvrstane po polu, kao i podatke o korisnicima pomoći i podrške kroz mere za odgovor na pandemiju.
- ➔ Nedostatak ciljanih mera, bar na državnom nivou, za osetljive grupe i posebne izazove za osobe koje žive same, a starije su od 65 godina, osobe koje žive same s decom mlađom od 12 godina, Rome i Romkinje, naročito one koji žive u neformalnim naseljima; osobe sa invaliditetom, uključujući i decu sa invaliditetom i smetnjama u razvoju, porodice dece i osoba sa invaliditetom zbog nedostatka usluga, migrante i azilante i beskućnike i beskućnice.
- ➔ Romske žene su u većini slučajeva korisnice socijalne pomoći, a muškarci rade neformalno, a briga o deci je dominantno uloga i obaveza majki. Romkinje su bile u posebno nepovoljnom položaju, ne samo zbog života u neformalnim naseljima, nego i zbog nedostatka izvora prihoda od neformalnog rada i povećanih obaveza oko školovanja dece, koje je za romsku decu bilo otežano zbog nedostataka tehničkih i drugih uslova. Finansijska podrška je bila najpotrebnija, a pomoć preko centara za socijalni rad nije stigla do svih romskih porodica. Nije bilo dovoljno informacija i nije se dovoljno radilo na obezbeđivanju primene zaštitnih mera u romskim naseljima.
- ➔ Za žene starije od 65 godina ograničenje slobode, nedostatak aktivnosti i mogućnost kretanja je, očekivano, predstavljalo najveći izazov, koji može da bude okidač i za

zdravstvene i druge tegobe, a volonterske usluge, o kojima se mnogo govorilo su nedostajale.

- ➔ Informacije o virusu COVID-19 nisu bile dovoljno dostupne OSI u Republici Srbiji, iako su korišćene usluge tumača za znakovni jezik i opcija „čitaj mi” na nekim od internet stranica Vlade, ali ne i na zvaničnom sajtu za informisanje o pandemiji. Mnoge slabosti zdravstvenog sistema su u epidemiji došle do izražaja i važno ih je trajno rešiti. Potrebno je različitim metodama osigurati da informacije stignu do svake osobe sa invaliditetom, kao i da zaštitna sredstva budu brže i lakše dostupna osobama sa invaliditetom. Mrežu institucionalne podrške potrebno je osigurati i u situaciji epidemije.
- ➔ Od početka vanrednog stanja, ženske organizacije su ukazivale na posebno težak i nebezbedan položaj žena u situaciji nasilja. Iako je ova tema bila na agendi institucija (Kordinacionog tela za rodnu ravnopravnost, Ministarstva unutrašnjih poslova), dodatna i prilagođena rešenja za bezbedno prijavljivanje nasilja u merama ograničenog kretanja nisu kreirana.
- ➔ Ekonomske posledice epidemije i vanrednog stanja posebno su osetili preduzetnici i preduzetnice i osobe (samo)zaposlene u određenim sektorima, u kojima je delatnost zabranjena ili onemogućena, neformalno zaposleni i samohrani roditelji. Većina preduzetnica iz vanrednog stanja izlazi u dugovima, a uspele su da prežive zahvaljujući ušteđevini ili pozajmicama od prijatelja i rođaka. Iako je za kvalitet života premorenih i prezauzetih preduzetnica bilo blagotvorno značajno usporavanje u prve dve nedelje vanrednog stanja, nakon toga su u prvi plan došli finansijski problemi.
- ➔ Ekonomske mere donete su veoma brzo a predvidele su podršku privredi sa ciljem očuvanja likvidnosti, a najviše su zapravo bile usmerene na očuvanje zaposlenosti. Iako su mere obuhvatile mikro preduzeća, samozaposlene i preduzetnike, nisu u dovoljnoj meri uzete u obzir razlike u veličini preduzeća, delatnostima, od kojih su neki bili pogođeni više, a neki manje, a rodna analiza i rodna procena mera u potpunosti je izostala u procesu njihovog kreiranja. Iako je predviđena podrška uključila i biznise u vlasništvu žena, ona nije dovoljna da ih sačuva od negativnih posledica, a neophodno je obezbediti i dodatne mere za rast i razvoj ženskog biznisa, kao što su krediti ili podrške u širenju na onlajn poslovanje. Naplata PDV-a po realizaciji i oslobađanje od troškova za poreze i doprinose (nastale u toku vanrednog stanja) bile bi važne mere i olakšica za preduzetnice.
- ➔ Gledano uopšteno, za žene je najveću promenu predstavljala povećana količina neplaćenog rada, uz rad od kuće ili na radnim mestima sa najvećim rizikom, kao što su sektor zdravstva ili snabdevanja. Sve usluge koje nisu bile dostupne, obavljale su žene, kao i dodatne poslove na primeni mera zaštite, održavanja higijene i sl.
- ➔ Žene takođe čine većinu onih koji su bili najizloženi ili čiji se položaj najviše promenio usled epidemije. Epidemija je istakla, izoštrila i pojačala postojeće neravnopravnosti i ukazala na pravo značenje termina „ranjivost”. U najnepovoljnijem položaju su oni koji inače nisu vidljivi u sistemu, siromašni, nezaposleni ili neformalno zaposleni i spadaju u ranjive grupe, a u kojima su većinom žene. Državne mere nisu bile u dovoljnoj meri usmerene ka podršci ovim kategorijama niti su prepoznale postojeće neravnopravnosti.

- ➔ Nisu bile obezbeđene pune plate za zdravstvene radnike i radnice koji su u karantinu, samoizolaciji ili na bolovanju zbog COVID-19, a dodatak na platu od 10% im nije bio dostupan. Ujedno su plate medicinskih sestara, koje su podnele najveći teret epidemije najniže i u tom smislu ovaj dodatak od 10% je najniži za njih.
- ➔ Organizacije civilnog društva imale su ključnu ulogu u pružanju neposredne podrške i pomoći, kao i skretanju pažnje na ključne probleme koji su se pokazali za vreme vanrednog stanja, kao što je položaj Roma i Romkinja u neformalnim naseljima, nemogućnost žena da bezbedno prijave nasilje, položaj osoba sa invaliditetom i sl. Istovremeno, u pružanje usluga, OCD, čak i one licencirane, nisu bile u dovoljnoj meri uključene.
- ➔ Ni OCD, ni pripadnici i pripadnice osetljivih grupa nisu učestvovali u kriznim štabovima, procesu donošenja odluka i kreiranja usluga i mera, a rodna perspektiva je izostala. Sastav kriznog štaba trebalo bi da uključuje i predstavnike udruženja osoba sa invaliditetom i drugih osetljivih grupa, kao i stručnjake/stručnjakinje koji/koje dobro poznaju ovu oblast.

Rodna analiza odgovora na COVID-19 u Republici Srbiji

Izdavač: Misija OEBS-a u Srbiji i Ženska platforma za razvoj Srbije 2014-2020

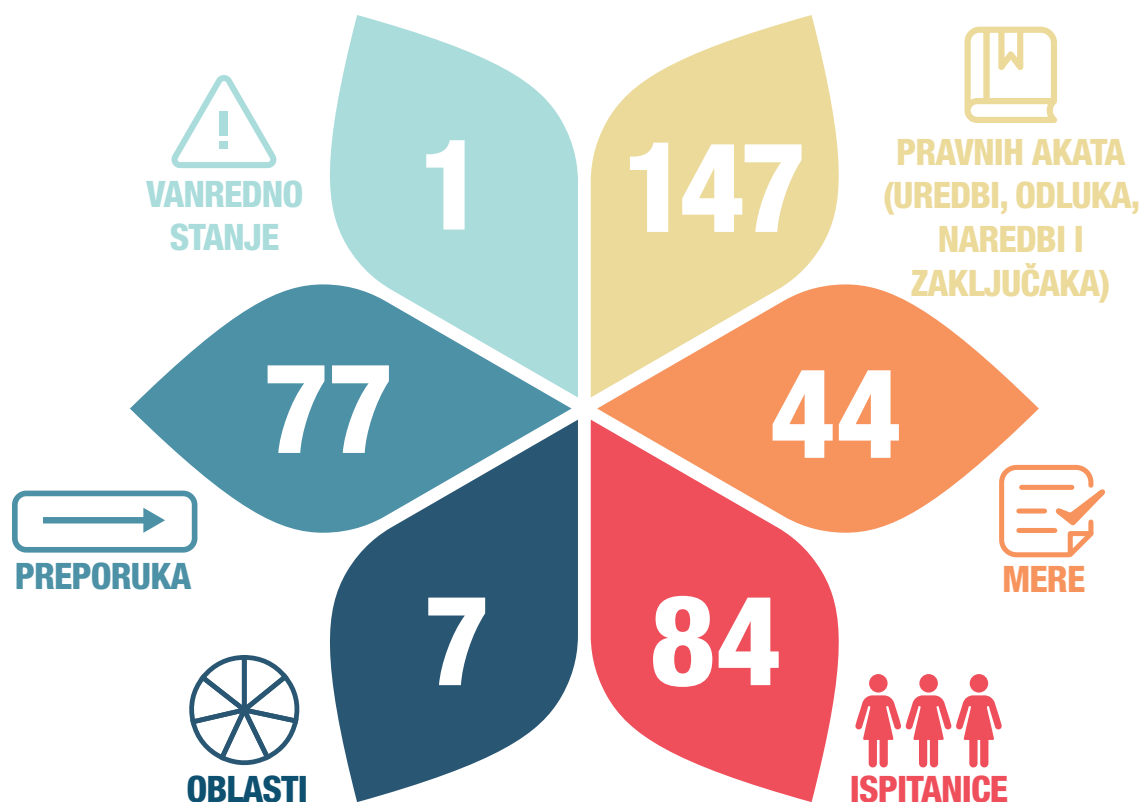
Autorke: prof. dr Marijana Pajvančić, prof. dr Nevena Petrušić, Sanja Nikolin, Aleksandra Vladislavljević, Višnja Baćanović

Grafičko oblikovanje: Milica Dervišević

Svi pojmovi koji su u tekstu upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju i muški i ženski rod osoba na koja se odnose.

Napomena: Stavovi izrečeni u publikaciji pripadaju isključivo autorima i njihovim saradnicima i ne predstavljaju nužno zvaničan stav Misije OEBS-a u Srbiji.

RODNA ANALIZA U BROJEVIMA

ŠTA NIJE URAĐENO A TREBALO JE:

Nije obezbeđeno pružanje pomoći i nege u kući starijima i osobama sa invaliditetom koji žive sami, a kojima je takva pomoć neophodna.

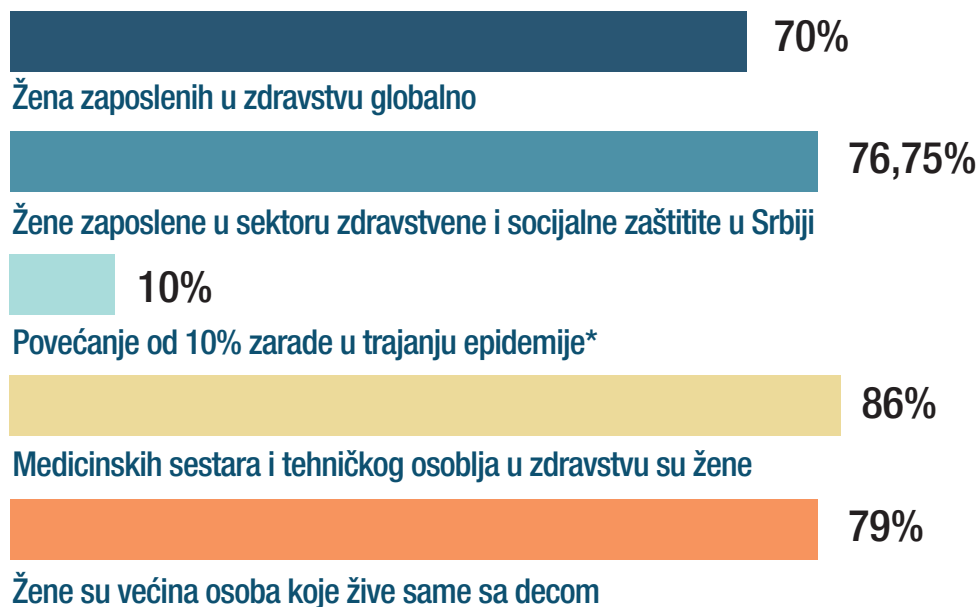
Nije na adekvatan način regulisano staranje o deci mlađoj od 12 godina u situacijama kada je samohrani roditelj zaposlen, odnosno kada su oba roditelja zaposlena.

Nadležni organi nisu upostavili partnerski odnos sa organizacijama civilnog društva, uključujući i specijalizovane ženske organizacije koje se bave pružanjem pomoći i podrške ženama žrtvama nasilja, tako da njihovi resursi, znanje i iskustvo nisu iskorišćeni u kreiranju i sprovođenju mera pomoći i podrške ranjivim društvenim grupama.

RODNA ANALIZA U BROJEVIMA

DIREKTAN UTICAJ NA ŽENE

Žene globalno čine 70% zaposlenih u zdravstvu¹, a u Srbiji su 76,75% zaposlenih u sektoru zdravstvene i socijalne zaštite su žene.

*Povećanje od 10% zarade u trajanju epidemije najviše će osetiti oni sa najvišim primanjima u zdravstvu, među kojima nisu žene.

86% medinskih sestara i tehničkog osoblja u zdravstvu su žene.

Žene su većina osoba koje žive same sa decom (79%), a zadovoljavajuće i jasno rešenje za rad od kuće za roditelje nije postojalo.

Žene inače provode 4.5 sata na neplaćenim poslovima, od čega najviše vremena troše na pripremanje hrane. Tokom pandemije ovo vreme se povećalo, a broj potrebnih sati na plaćenom poslu se nije smanjio.

¹ <https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/female-health-workers-drive-global-health>

RODNA ANALIZA U BROJEVIMA

ROMKINJE

Najveći izazov za Romkinje je siromaštvo (povećano zbog nedostatka prihoda od neformalnog rada) i neadekvatni uslovi za školovanje dece kod kuće.

Održavanje higijene, priprema hrane, briga o deci i školske obaveze dece su obaveza majki.

“Nemamo struje pa je to problem za domaći sa decom.”

“Ima koji ne mogu higijenu da vode, koji nemaju kupatilo; ako je majka onda će malo više da se potruži oko svoje dece.”

“One su itekako zaposlene, pomažu u sakupljanju sekundarnih sirovina, žene koje su pijačni radnici, nisu korisnici socijalne pomoći. Sada je mogu da zarade koji dinar. Prosto je teško, naročito ko ima decu. Njima nije uopšte fokus na tome da budu bezbedni, njima je prioritet da mogu da nahrane tu decu.”

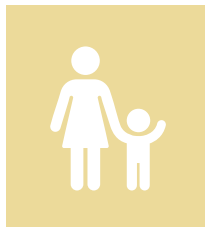
“I pre smo teško živeli ali sad kad ne možemo da nađemo nikakav posao i kad je sve stalo je još teže, a nismo imali nikakvu pomoć.”

RODNA ANALIZA U BROJEVIMA

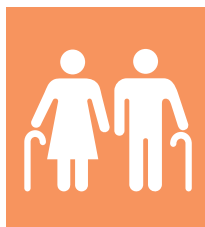
UTICAJ MERA NA NEPLAĆENI RAD ŽENA U DOMAĆINSTVU

BRIGA O DECI
I ŠKOLSKE
OBAVEZE

Vrtići i škole su zatvoreni, a bakama i dekama koji često čuvaju decu kada deca ne idu u vrtić, je bilo zabranjeno da se kreću, a čuvanje dece predstavljalo je zdravstveni rizik za najstarije. RTS je, u saradnji sa e – upravom, organizovao onlajn nastavu odnosno televizijske časove za sve razrede osnovnih i srednjih škola. Ova mera je pripremljena i primenjena u veoma kratkom roku i omogućava učenicima da zadrže dnevnu rutinu, ostvare napredak u znanju, ne propuštaju nastavu i mogu da budu ocenjeni i završe započeti razred. Školske obaveze su, posebno kod mlađe dece, zahtevale veliko angažovanje roditelja.

BRIGA O STARIJIM
ČLANOVIMA
PORODICE

Briga o starijim članovima porodice, nabavka, kuvanje i sl.
Zbog zabrane kretanja osobama starijim od 65 godina povećan je obim obaveza za mlađe članove porodice.

KUVANJE I
PRIPREMANJE
HRANE

Žene na kuvanje u toku dana troše najviše vremena, po Istraživanju o korišćenju vremena².
Obroci za decu u školama i vrtićima nisu dostupni, i članovi domaćinstva više vremena provode kod kuće.

HIGIJENA

Jedna od ključnih mera za prevenciju prenošenja zarazne bolesti COVID 19 je povećana higijena, prvenstveno ruku, a zatim i odeće i obuće, domaćinstva u smislu dezinfekcije ulaznih i prolaznih prostorija i sl.
Održavanje higijene doma je takođe pretežno poseo koji obavljaju žene.

BRIGA O DECI SA
INVALIDITETOM ILI
SMETNJAMA U RAZVOJU I/ILI
ODRASLIM ZAVISNIM
ČLANOVIMA DOMAĆINSTVA

Po podacima RZS-a, 80% osoba koje su napustile posao zbog brige o deci ili drugim članovima domaćinstva su žene.

Briga članovima domaćinstva koji trajno ili privremeno ne mogu samostalno da zadovolje svoje potrebe je često obaveza žena.

Imajući u vidu da su dnevni boravci, čak i tamo gde je usluga bila dostupna, prekinuli sa radom, veći teret brige je pao na članove domaćinstva, najčešće majke.